

Ірина ПЕЧЕНЮК,
практичний психолог, спеціаліст II категорії
Шепетівського НВК №3 у складі «ЗОШ I-III ст.
ім. Натана Рибачака та лицей з посиленою
військово-фізичною підготовкою»,

Вікторія ШПАК,
соціальний педагог

Корекційно-розвиткова робота із дітьми з розладами аутичного спектра

Розлади аутичного спектра (РАС) – це цілий спектр порушень розвитку, що мають нейроонтогенетичний характер та характеризуються різними проявами своєрідності емоційної, вольової і когнітивної сфер і поведінки загалом. Останнім часом аутизм прийнято класифікувати не як ваду чи хворобу, дедалі частіше у психолого-педагогічній літературі його називають особливістю розвитку. А це означає, що акцент потрібно робити на формуванні в осіб з аутизмом навичок соціальної взаємодії, що своєю чергою, сприятиме пом'якшенню труднощів соціалізації та інтеграції в соціумі [5, с.260].

Для людей з аутизмом є характерними розлади у психічному і поведінковому розвитку, які проявляються в неадекватних емоційних зв'язках з людьми (холоднокровність), в стереотипності та однаковості дій і життя, у специфічній ігровій діяльності. РАС характеризується порушенням соціальної взаємодії, комунікації та здібності до уяви. Сприйняття та переробка інформації у дітей з РАС має фрагментарний характер: складається з образів, ситуацій. Мислення візуальне, тобто дитина думає «картинками», повільно, вербальний процес мислення недоступний. Найхарактернішою ознакою є брак соціальних якостей: відсутність цікавості до інших людей, уникнення їхньої уваги, присутності поряд, невміння спілкуватися (вербальним, або невербальним чином), несформованість здатності до відгуку, діалогу та ініціювання контакту; вибірковість сприймання навколишнього світу (гіперфокус уваги) [6, с. 4].

Корекційно-розвиткова робота із дітьми з розладами аутичного спектра повинна бути спрямована на їх адаптацію і соціалізацію в суспільстві за допомогою комплексу психологічного та педагогічного впливу, заснованого на виявленні, усуненні або виправленні відхилень у розвитку. Для розбудови послідовної корекційної роботи необхідно застосовувати методику, які дають багатий матеріал щодо особливостей психомоторного, соціального і пізнавального розвитку дитини. Перед початком корекційної роботи потрібно обов'язково дотримуватись загальних рекомендацій: аутичним дітям демонструвати безпідставність їхніх страхів; розвивати вміння співпереживати іншій людині, розпізнавати її емоційний стан і адекватно висловлювати свої почуття; важливо переключати дітей на продуктивні види діяльності, відходити від стереотипних дій, поступово вводячи елементи новизни; розвивати пластику рухів [8, с. 4].

Одне з головних завдань корекційної роботи психолога, педагога, соціального педагога можна визначити як прагнення зрозуміти дитину з розладами аутичного спектра у всіх різноманітних формах прояву. Оскільки таке розуміння дасть можливість не тільки пояснити специфіку та неповторність дитини, а передусім передбачити можливі негативні реакції на ті чи інші стимули навколишнього середовища, спровокувати потрібні реакції для розвитку відповідних умінь та навичок, індивідуально підібрати дієві ігри та завдання з навчальним, виховним і корекційним наповненням, психологічну терапію та психологічну допомогу [3, с.498].

Слід зазначити, що корекційна робота дітей з розладами аутичного спектра є досить складною через специфіку цього розладу. Прагнення таких дітей уникати контакту з навколишнім світом, особливості розвитку мовлення, відсутність емоційного контакту з навколишнім світом та особисті проблеми ускладнюють цю роботу з ними [7, с.20].

Розглядаючи специфіку корекційно-розвиваючої роботи з дитиною з РАС, відзначимо, що виділяють два напрямки корекційно-розвиваючої роботи:

1. Власне розвивальну, що спрямована на створення соціально-психологічних умов для цілісного психологічного розвитку дітей.

2. Психокорекційну, спрямовану на роботу з проблемами навчання, поведінки, спілкування та особистісного розвитку, виявленими у конкретних дітей.

На початкових етапах корекційно-розвиткової роботи особлива увага приділяється встановленню емоційно-особистісного контакту: дитині надається можливість досліджувати кабінет для занять самостійно. Фахівець може включитися в ігрову діяльність дитини, але необхідно дозувати емоційні контакти з дитиною, щоб не викликати надлишок. Важливо спілкуватися з дитиною з РАС спокійним голосом, уникати прямого погляду на дитину та різких рухів. На цьому етапі слід уникати прямих запитань до дитини, а також не наполягати на виконанні завдання в разі відмови.

На наступних етапах, у процесі подолання негативних проявів РАС, необхідно надати дитині всебічну підтримку: спонукати до дій, підбадьорювати, розуміти її поведінку і настрій, використовувати отримані знання про дитину в корекційно-розвитковій роботі.

Для початку слід виробити навчальний стереотип: уміти сидіти за столом, а також навчити дитину виконанню простих інструкцій «дай», «покажи».

Наступною метою є встановлення зорового контакту. Спочатку виробляється фіксація погляду на предметі, що має значення для дитини в даний момент. Поступово час фіксації погляду на пропонуваному матеріалі або предметі буде зростати. Після цього можна встановлювати зоровий контакт і використовувати фразу: «подивися на мене». Зафіксований погляд необхідно заохочувати.

Після формування необхідних навичок починається робота з розвитку розуміння зверненої мови, виконання інструкцій, навчання називання предметів. Вибирається предмет, який часто зустрічається в побуті, а також має таку форму, щоб дитина могла утримати його в одній руці. За допомогою цього предмета відпрацьовується реакція стеження і пошук предметів, умінь стежити поглядом за рухом своєї руки, за предметами, захопленими рукою дитини.

Наступний крок – поетапний, послідовний розвиток розумових процесів. Необхідно виявити актуальну зону розвитку дитини, провести детальну діагностику.

На думку Т.Скрипник, серед найбільш визнаних є такі корекційні підходи для дітей з порушеннями аутичного спектру: прикладний аналіз поведінки (Applied Behavior Analysis, ABA); структуроване навчання ТЕАССН (Treatment and Education for Autistic and related Communication handicapped Children); сенсорна інтеграція, розвиток міжособистісних стосунків (Relationship Development Intervention, RDI); холдінг-терапія; метод «Son-Rise»; середовищний підхід (І. Ю. Захарова); нейропсихологічний підхід; методи альтернативної та підтри-

мувальної комунікації; музикою арттерапія; метод ТОМАТІС; кінезотерапія; терапія за допомогою тварин (анімалотерапія) [8, с.16].

Корекційно-розвивальна робота з дітьми з проявами аутизму будується на основі гри. Задля підняття емоційного тону важливо організувати ігри з емоційно яскравими враженнями: музикою, світлом, водою, сонячними зайчиками, повітряними кулями, мильними бульбашками. Якщо предмети красиві, яскраві, то і реакція дитини буде живою, активною. Моменти сенсорної аутоstimуляції, звичні для таких дітей, підсилюють в таких іграх необхідний навчальний момент.

На перших етапах роботи з аутичними дітьми рекомендується пропонувати ігри з чіткою послідовністю дій і чіткими правилами, а не сюжетно-рольові, де необхідне діалогове мовлення. Для закріплення навичок кожен гру потрібно програвати не один десяток разів. Дорослий повинен постійно проговорювати свої дії та дії дитини, чітко позначаючи словами усе, що відбувається з ними. Аутичні діти охоче складають мозаїки, пазли і головоломки, розкласти олівці за кольором, кубики за розмірами, шаблони за формою. Для розвитку тактильного, зорово-тактильного, кінестетичного сприйняття можна використовувати різні ігри («Вгадай предмет», «Чарівний мішечок»).

Для розвитку наочно-образного мислення використовуються вправи «Домалюй», «Продовжи візерунок», «Склади з фігур». Корекція відбувається також за допомогою різних видів творчої роботи: малюнок, ліплення. Для розвитку логічного мислення використовуються вправи «Систематизація», «Підбери слова», «Четвертий зайвий», «Загадки», «Логічні головоломки», «Придумування розповіді по серії картинок» тощо.

Застосовуються також поведінкові методи і техніки: моделювання, спонукання, підказка, допомога, підкріплення; метод «супровідного навчання».

З метою формування комунікативних навичок у процесі корекційної роботи використовуються різні комунікативні системи: вербальна, піктографічна, письмова, жестова тощо. Комбіноване використання мови і різних невербальних альтернативних комунікативних систем надає дітям додаткову візуальну підтримку і сприяє формуванню вербальних і невербальних каналів комунікації.

Найбільш ефективно на всебічний розвиток дітей з РАС впливають психогімнастичні вправи, оскільки передусім вони розвивають соціалізацію дитини. За рахунок правильної рухової активності у дитини відбуваються значні поліпшення в здоров'ї. Психогімнастичні та гімнастичні вправи можна виконувати з 1,5 року, і вони найкращим чином впливають на розвиток дитини.

Діти з РАС мають особливо серйозні проблеми із сенсорною інтеграцією, часто вони обмежені в сприйнятті і взаємодії із зовнішнім світом, тактильних взаємодіях, або надмірно використовують візуально-слухову стимуляцію. Тому важливим напрямком корекційно-розвиткової роботи є сенсорна інтеграція, яка допомагає розвинути такі уміння та психологічні утворення, як здатність до концентрації, організації вражень, абстрактного розмірковування, самоприйняття та самоконтролю, тобто – усього того, щоб можна було нормально функціонувати в повсякденній життєдіяльності, у школі, родині, а з часом – у дорослому житті [4, с.246]. У процесі роботи з формування сенсорних еталонів (колір, форма, величина) дітям з РАС пред'являється різноманітний матеріал: дерев'яні вкладиші; пірамідки; кубики; різнокольорові стаканчики різної величини, які можна використовувати з метою формування знань про величину та колір; розрізні картинки; кубики із зображенням предмета або тварини; нескладні пазли. Якщо запропонований матеріал дитину не цікавить, то необхідно використовувати навколишнє оточення, наприклад, спільно з дитиною знайти в кімнаті круглі предмети або предмети певного кольору, порівнювати машини або ляльки за величиною.

Останнім часом у процесі корекційно-розвиткової роботи із дітьми з РАС активно використовуються інноваційні технології, спрямовані, насамперед на покращення сенсорного розвитку. Елементи сенсорної інтеграції можна включати в якості компонентів в заняття з використанням інших технологій (інтерактивна підлога, сенсорний стіл, планшети, заняття в сенсорній кімнаті). При цьому слід зазначити, що ефективність використання методу сенсорної інтеграції обумовлена дотриманням певних умов, а саме: створення атмосфери довіри і впевненості у дитини; діагностика і виявлення найбільш актуальних проблем дитини; взаємодія з нею (та її батьками) відповідно до поставлених цілей; використання корекційних прийомів не тільки на занятті з фахівцями, але і вдома; активна реалізація отриманих знань за допомогою батьків і оточуючих людей.

Необхідно, щоб заняття проводилися завжди в одному і тому ж місці, в один і той же час. Важливо також використовувати на занятті невелику кількість матеріалу. При цьому простір треба організувати так, щоб забезпечити безперервну увагу дитини: перед дитиною лежить матеріал для виконання одного завдання, інший матеріал дістається в міру необхідності. Тривалість занять є індивідуальною, з постійною зміною видів діяльності. Завдання пропонуються в наочній формі з чіткою і простою інструкцією, при необхідності інструкція повторюється.

Інструкція до запропонованого завдання дається з урахуванням можливостей дитини – в словесній формі. Якщо дитина не справляється або не розуміє інструкцію, то дорослий показує, як виконувати завдання, також можна спільно з дитиною, «рука в руці», виконати частину завдання. Кожна вправа і гра проводяться кілька разів для закріплення результату.

Ранній початок цілеспрямованої корекційно-педагогічної роботи, визначення оптимального змісту, методів навчання і виховання в залежності від резервних можливостей та індивідуальних особливостей дитини, своєчасного включення батьків в корекційно-педагогічний процес, дає позитивні результати в зміні динаміки, вибору правильних методів корекції та форм взаємодії фахівців, які беруть участь в комплексній реабілітації дитини з РАС.

Використані джерела

1. Гетьманенко К. В. Особливості проведення корекційно-розвиткових занять практичним психологом інклюзивно-ресурсного центру з дітьми, які мають розлади аутистичного спектру. Актуальні проблеми та перспективи розвитку психології та соціальної роботи: Збірник доповідей Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, присвяченої 120-річчю з Дня народження Еріка Еріксона, 2023. С.40-43.
2. Кабельнікова Н. Можливості використання системи «Інтерактивна підлога» у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Збірник матеріалів V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології «Діти з особливими потребами в освітньому просторі» 2019. С. 73
3. Колбасова Х. В. Використання інноваційних технологій в корекційно-розвитковій роботі з дітьми з розладами аутичного спектру в умовах інклюзивно-ресурсного центру. International scientific innovations in human life: The 11 th International scientific and practical conference (May 11-13, 2022) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2022. С.496-500
4. Мухіна А. Ю. Організація сенсорного середовища в роботі з дітьми з розладами аутистичного спектру. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки. 2021. № 6(344). Ч. 1. С. 240-249
5. Размолодчикова І. В., Гоптарева І. В. Соціально-педагогічна робота з дітьми із розладами аутичного спектру: комунікативний аспект. Scientific progress: innovations, achievements and prospects: The 5 th International scientific and practical conference (February 6-8, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. С.259-265
6. Синьов В., Шульженко Д. Особливості умови соціалізації дітей з аутистичними порушеннями. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: збірник наукових праць. Київ: 2012. № 21. 256 с.
7. Скринник Ю. Особливості організації корекційної роботи з дітьми дошкільного віку, які мають розлади аутичного спектру. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали X Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, 18 листопада 2021 року, м. Суми / Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Навчально-науковий інститут фізичної культури ; [редкол.: Ю. О. Лянной, М. О. Лянной, А. А. Сбруева та ін.]. Суми: [ФОП Цьома С.П.], 2021. С. 19-25.
8. Скрипник Т.В. Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра: навч.-метод. посіб. К.: «Гнозис», 2013. 60с.